

DAENSISTISCHE KIEZERS IN WEST-VLAANDEREN

Koen ROTSAERT

De neiging om het belang van een politieke stroming uit te drukken in het aantal zetels dat de partij bij wetgevende verkiezingen behaald heeft, leidt tot een onvolledige en vertekende voorstelling van de werkelijkheid. Wie de juiste krachtverhoudingen tussen de politieke formaties wil kennen, moet beschikken over de precieze verdeling van het aantal uitgebrachte stemmen. Geen enkel kiessysteem is erin geslaagd de werkelijke verhouding tussen de behaalde stemmen en de uiteindelijke zetelverdeling juist weer te geven. Aldus is er steeds een numeriek verschil tussen het «werkelijke land» van de kiezer en het «wettelijke land» van de verkozenen. Dit was uiteraard het geval vóór de invoering in ons land in 1900 van het principe van de evenredige vertegenwoordiging. Voordien gingen alle zetels van een kiesarrondissement naar de lijst die de helft plus één stem bekomen had. Een gering stemmenverschil tussen de concurrerende groepen had voor gevolg dat bijna de helft van het kiezerskorps in het parlement niet vertegenwoordigd was. Maar ook ons huidig systeem met evenredige vertegenwoordiging en stemmenappartering over de grenzen van een kiesdistrict heen, biedt nog geen onaanvechtbare oplossing voor het gestelde probleem. Daar blijft vooreerst de moeilijke kwestie van een exacte verdeling van de te behalen zetels over de arrondissementen, en dit spijs de achtereenvolgende zetelaanpassingen. Ook het feit dat de appartering niet «speelt» over de provinciegrenzen, belemmert een correcte «vertaling» van stemmen naar zetels.

Uit dit alles blijkt dat het parlement noch in het verleden noch vandaag het spiegelbeeld is van het stemgedrag van de burgers. Het is duidelijk dat die «scheefgetrokken» verhouding het flagrantst was vóór de invoering in 1900 van de evenredige vertegenwoordiging en ook nog vóór de aanneming in 1919 van de zgn. appartering.

Het is precies in die periode dat het daensisme in ons land een niet onbelangrijke rol gespeeld heeft, ook in West-Vlaanderen ! De beweging ontstond in 1893 als een brede coalitie van dissidente katholieken, radicaal vlaamsgezinden en sociaal geëngageerde voorvechters. Zij streefde ernaar de Vlaamse massa te ontvoogden door haar een niet-socialistisch alternatief te bieden voor de conservatieve Katholieke Partij¹. De Aalsterse priester Adolf Daens (1839-1907) die het programma van de «Kristene Volkspartij» opstelde en voor die partij in 1894 naar het parlement gestuurd werd, werd de naamgever van de beweging. De historiografie richtte zich nadien haast volledig op de figuur van A. Daens en de daensistische strijd in Aalst. Ze beperkte zich lange tijd tot de politieke strijd tussen A. Daens en de katholieke staatsman Charles Woeste die toevallig in hetzelfde arrondissement verkiezingskandidaat was, en tot het conflict tussen de priester en zijn bisschop Mgr. Stillemans. Niet te verwonderen dat tot op heden bij een breed publiek de vertekende visie aanwezig is, dat het daensisme een lokaal Aalsters verschijnsel was. Niets is minder waar ! De laatste decennia hebben tal van historische studiën aangetoond dat de daensistische beweging in heel het Vlaamse land voorbereid werd en zich er ontwikkelde als een stroming van ebbe en vloed : vanuit heel Vlaanderen werden aanvankelijk alle krachten op Aalst geconcentreerd en vanuit Aalst deinde de beweging terug over het grootste gedeelte van datzelfde Vlaamse land². In veruit de meeste arrondissementen hebben de christen-democraten van de strekking Daens aan diverse parlementsverkiezingen deelgenomen³. Zij boden vóór de eerste wereldoorlog een vierde weg naast de katholieke, liberale en socialistische.

1. Elias, Dr. H. : Priester Daens en de Christene Volkspartij 1893-1907, Aalst 1940 ; Van Isacker, Prof. Dr. K. : Het daensisme, Antwerpen 1959 ; Wils, Prof. Dr. L. : Het Daensisme. De opstand van het Zuidvlaamse platteland, Leuven 1969.

2. Landuyt, H. : De evolutie van de daensistische beweging. De daensistische beweging. Catalogus, Aalst 1981.

3. De daensisten stelden alleen kandidaten voor de kamer van volksvertegenwoordigers voor. Zij namen geen deel aan de verkiezingen voor de senaat.

Achteraf is duidelijk gebleken dat de daensistische beweging als brede en volkse beweging een aanzienlijke betekenis gehad heeft in het emancipatieproces van het Vlaamse volk, o.m. als «zweppartij» die de conservatieve en francofone Katholieke Partij gedwongen heeft meer ruimte te geven aan de ontluikende christen-democratie en vlaamsgezindheid in eigen rangen.

In West-Vlaanderen ontwikkelde de daensistische beweging zich vanuit twee centra : Brugge in het noorden en de streek Kortrijk-Waregem in het zuiden van de provincie. De «Kristene Volkspartij» is er tot na de eerste wereldoorlog actief geweest in het gebied ten oosten van de as Middelkerke - Ploegsteert, tzt. in die gewesten waar de industrialisatie al op gang was gekomen en waar het sociaal probleem aldus op het voorplan stond. In het overwegend agrarisch gebleven westelijke deel van de provincie, kwam de dissidente partij niet van de grond.

De verkiezingsuitslagen die de daensisten in West-Vlaanderen behaald hebben en die hieronder worden samengebracht, geven een beeld van de omvang van de beweging in die provincie. Hoogtepunten en dieptepunten wisselen elkaar af. De verkiezing van priester Florimond Fonteyne (1856-1923) als daensistische volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Brugge in 1912, was de markantste gebeurtenis uit de geschiedenis van de «Kristene Volkspartij» in West-Vlaanderen⁴.

Het opzoeken en in schema brengen van de verkiezingsresultaten die de Westvlaamse daensisten behaald hebben, verliep niet zonder moeilijkheden.

Voor de periode 1894-1914 konden we gebruik maken van het opzoekingswerk van prof. H. Balthazar van de R.U.G.⁵ die de stemmenverdeling onder de politieke partijen in alle Belgische arrondissementen achterhaalde en de percentages berekende. Voor wat West-Vlaanderen betreft, ontdekten we echter in dat werk een

4. Rotsaert, K. : Priester Fonteyne en het fonteynisme te Brugge, Brugge 1975.

5. Balthazar, Prof. Dr. H. : Verkiezingsuitslagen. De geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België, Antwerpen 1960.

aantal onnauwkeurigheden die we hieronder rechtgezet hebben. De cijfers voor de algemene verkiezingen van 1894, 1900 en 1912 vond Balthazar in de «Annuaire statistique de la Belgique» (tot 1910) en in de «Annuaire statistique de la Belgique et du Congo» (vanaf 1911). Voor de partiële verkiezingen⁶ deed hij vooral een beroep op de krantenkollekties uit die tijd, maar wijst daarbij op de verschillen tussen het cijfermateriaal naargelang de krant die het publiceert. Dat is een vaststelling die wij eveneens deden bij vergelijking van de verkiezingsresultaten in diverse Westvlaamse kranten. (De Gazette van Brugge en West-Vlaanderen, De Gazette van Kortrijk, De Gazette van Roeselare, De Gazette van Tielt, Feuille d'Ostende, La Patrie e.a.) Bij prof. R. Van Eenoo vonden we voor diezelfde periode gedetailleerde uitslagen voor het arrondissement Brugge⁷. Tenslotte zijn er de cijfers die we aantroffen in de academische proefschriften van F.J. Verdoodt, die de stemmen die de daensistische kandidaat Hector Plancquaert (1863-1953) in verschillende Westvlaamse arrondissementen achter zijn naam verzamelde, samengebracht heeft⁸, en van W. Maervoet die werkte over verkiezingen en verkiezingsuitslagen in het arrondissement Oostende⁹.

Voor de stemverrichtingen van na 1918, waaraan de daensisten als onafhankelijke partij nog deelgenomen hebben, vonden we de resultaten in het uitvoerige werk van R. De Smet, R. Evalenko en W. Fraeys : «Atlas des élections belges 1919-1954». Tot onze verwondering merkten we daarin onvolledige uitslagen voor het arrondissement Kortrijk. Gelukkig vonden we voor datzelfde arrondissement de officiële resultaten in het Rijksarchief van Kortrijk en in het Bethunefonds in de stadsbibliotheek aldaar¹⁰.

6. In de provincie West-Vlaanderen hadden partiële verkiezingen plaats in 1896, 1902, 1906 en 1910.

7. Van Eenoo, Prof. Dr. R. : Een bijdrage tot de geschiedenis der arbeidersbeweging te Brugge 1864-1914, Leuven-Parijs 1959.

8. Verdoodt, F.-J., Hector Plancquaert, de daensistische beweging en het plancquaertisme. Licentiaatsverhandeling, Gent 1979.

9. Maervoet, W. : De politieke evolutie in het arrondissement Oostende 1830-1914. Licentiaatsverhandeling, Gent 1966.

10. Rijksarchief, Stad Kortrijk, Modern Archief, Bundels 5415-5515. Stadsbiblio-

Daarmee waren de problemen nog niet van de baan. Daar was ook nog de kwestie van de kartellijsten. In sommige arrondissementen hebben de daensisten voor bepaalde verkiezingen een kartel gesloten met liberalen en socialisten. Om in dit geval de daensistische aanhang te kennen, hebben we het aantal stemmen die de kandidaten van de «Kristene Volkspartij» op de kartellijst achter hun naam wisten te verzamelen, opgezocht. Maar ook hier stuitte we op verschillen naargelang de bron.

Onze pogingen om de uitslagen per kanton te achterhalen mislukten omwille van de onvolledige, tegenstrijdige en vaak ontbrekende bronnen. Het zou alleen mogelijk geweest zijn tot op het vlak van het kanton af te dalen voor de periode na 1918, en die is niet meer relevant voor het daensisme.

Nochtans zijn kantonale resultaten dikwijls zeer belangrijk omdat ze niet zelden afwijken van de arrondissementele en ons iets leren over de relatie tussen b.v. de sociale status en het stemgedrag¹¹.

Tenslotte nog een paar bedenkingen bij de interpretatie van onderstaande tabel. Men moet weten dat vóór de verkiezingen van 1919, tzt. vóór de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht, het aantal uitgebrachte stemmen niet gelijk was aan het aantal kiezers. Het stelsel van het algemeen meervoudig stemrecht, dat voor het eerst in 1894 toegepast werd, gaf aan gezinshoofden, vermogenden en houders van bepaalde diploma's, één of twee bijkomende stemmen. Aldus kan niet uitgemaakt worden hoeveel kiezers achter een bepaald aantal behaalde stemmen stonden¹². We mogen wel aannemen dat een groot deel van de daensistische kiezers slechts over één stem beschikten.

theek Kortrijk, Bethunefonds, Verkiezingen 1896-1925.

11. Sommige arrondissementen bevatten een overwegend stedelijk kanton en één of meer agrarische kantons. Het verschil in stemgedrag tussen die, qua bevolking anders samengestelde kiesomschrijvingen, is soms vrij opmerkelijk en leerrijk.

12. Een voorbeeld van het arrondissement Roeselare-Tielt in 1912 : Er waren 41.634 kiezers voor de kamer van volksvertegenwoordigers en er werden 62.596 stemmen uitgebracht. (Gazette van Tielt, 18-5-1912).

Een andere opmerking is deze : vóór 1900 gebeurde het kiezen enkel op naam van een persoon. Om de resultaten per partij te kennen was het enige middel, alleen rekening te houden met de stemmen van de kandidaten die per lijst de hoogste score boekten. En dan bestond er in die tijd nog de mogelijkheid om te «panacheren», d.i. zijn stem verdelen onder kandidaten van verschillende lijsten.

Ondanks deze onvolkomenheden geeft onderstaande tabel toch een betrouwbaar beeld van wat de daensistische aanhang in West-Vlaanderen geweest is.

Table with 2 columns: Year, Percentage of votes for the Daensist party. The text is mirrored and difficult to read, but appears to be a table of election results.

VERKIEZINGSRESULTATEN - WESTVLAAMS DAENSISME (kamer van volksvertegenwoordigers)

ARRONDISSEMENTEN (a)		1895	1896	1900	1902	1906	1910	1912	1919	1921	1925
BRUGGE	STEMMEN			4.011	5.295	3.066	2.726	8.422	4.134	698	
	%			9,7 %	12,3 %	6,6 %	5,5 %	16,3 %	11,2 %	1,8 %	
KORTRIJK	STEMMEN	9.759	3.176	3.807	1.547	3.804	1.570	818	583	672	
	%	17,2 %	5,7 %	6,6 %	2,4 %	5,5 %	2,2 %	1,6 %	1 % (g)	1,1 % (h)	
OOSTENDE (b)	STEMMEN	1.682	2.282								
	%	9 % (d)	11,4 %								
OOSTENDE-DIKSMUIDE-VEURNE (b)	STEMMEN			1.077							
	%			2,3 %							
ROESELARE (c)	STEMMEN	3.407									
	%	11,6 %									
ROESELARE-TIELT (c)	STEMMEN					956	1.048	62			
	%					1,7 %	1,9 %	0,1 % (f)			

VOETNOTEN BIJ TABEL :

- (a) Alleen in het arrondissement Ieper hebben de daensisten niet deelgenomen aan verkiezingen. De dissidente katholieken die er in 1906 een kartel aangingen met liberalen en socialisten waren geen daensisten. Zij werden echter in de daensistische pers als geestesverwanten beschouwd, vandaar dat ze in het werk van Balhazar als christen-democraten aangeduid worden (p. 601).
- (b) Vóór 1900 waren Oostende, Diksmuide en Veurne drie afzonderlijke arrondissementen. In de laatste twee hebben de daensisten vóór dat tijdstip aan geen verkiezingen deelgenomen.
- (c) Vóór 1900 waren Roeslare en Tielt eveneens twee afzonderlijke arrondissementen. In Tielt hebben de daensisten vóór dat jaar evermin lijsten ingediend.
- (d) De tussentijdse verkiezingen in 1895 in het arrondissement Oostende waren het gevolg van het plots overlijden van de katholieke volksvertegenwoordiger Jules Carbon.
- (e) Het zgn. anticlerikale kartel dat in het arrondissement Oostende-Diksmuide-Veurne voor de verkiezingen van 1906 werd aangeaan, bevatte geen kandidaat die voor daensist doorzong. Wel werden de christen-democraten aangespoord op die kartellijst te stemmen. Aldus besluit Balhazar «met inbegrip van de christen-democraten» (p. 601).
- (f) Balhazar vermeldt niet dat de Brugse daensist C. Moeyaert deel uitmaakte van het kartel van liberalen en socialisten voor de verkiezingen van 1912 in het arrondissement Roeslare-Tielt (p. 602).
- (g) De «Atlas des élections Belges», waarvan hoger sprake, vermeldt niet dat de Kortrijkse daensisten in 1921 met een afzonderlijke lijst opkwamen.
- (h) De «Atlas» maakt geen gewag van de daensistische lijst en telt de stemmen die deze lijst behaalde bij die van de Vlaams-nationalisten.

